

Realizat pe o hârtie asortată, cu facsimilele de foarte bună calitate, catalogul conține și un indice al numelor de familii menționate în text, în traducere maghiară, germană, slovacă, și o concordanță a toponimelor din texte, în limbile maghiară, germană, slovacă, croată și latină. Expoziția prezentată prin catalog a fost itinerată la Zagreb, Bratislava, Martin, Budapesta și Burg Forchtenstein, între primăvara anului 2005 și primăvara anului 2007, ea constituindu-se într-o manifestare culturală care a reunit oameni și instituții, în efortul comun de valorificare a moștenirii intelectuale europene.

Eva Mârza

Florian Dudaș, *Vechile tipărituri românești din Țara Bihorului*, vol I și II, Timișoara, Editura de Vest, 2007, 499 și 556 p.

În toamna anului trecut a apărut la Editura de Vest din Timișoara, cartea domnului cercetător Florian Dudaș, *Vechile tipărituri românești din Țara Bihorului*, volumul I și II. În prefața primului volum, autorul face o scurtă introducere a demersului său științific din ultimele trei decenii. Volumele de față constituie rezultatul cercetării domniei sale care s-au concretizat într-un *corpus*, ce încadrează cronologic perioada 1536-1760, pentru primul volum, și 1760-1830, pentru cel de-al doilea.

Lucrarea surprinde, pe parcursul a peste 1000 de pagini, mai mult de 3470 exemplare, numite de autor, în chiar titlul lucrării, *tipărituri românești*. Fără a face abstracție de efortul depus în cercetarea și publicarea monumentalei lucrări, autorul mărturisește în aceeași prefață că „odată tipărit, Corpusul de față îngăduie (evident împreună cu cel al vechilor manuscrise românești) elaborarea sintezei privind nu doar cartea veche românească în Țara Bihorului, ci și coordonatele culturii românești pe aceste meleaguri, în speță începuturile, biruința și afirmarea scrisului românesc în Țara Crișurilor”¹.

După părerea noastră, titlul lucrării nu evidențiază suficient tipăriturile analizate și cercetate, pentru că lucrarea cuprinde și tipărituri slavone (vezi *Minei praznicar slavon*, Veneția, 1536-1538²), rutene (vezi *Liturghier*, Kiev, 1629³), chiar dacă la acestea au contribuit învățați români, cum au fost ieromonahul Moise sau mitropolitul cărturar Petru Movilă. Un titlu care ar fi încadrat și definit mai bine lucrarea domnului Dudaș, ar fi fost *Vechi tipărituri ale românilor din* Acest titlu ar fi scos în evidență evoluția culturală și culturală a Bisericii românilor din teritoriul Crișanei, de la tipăriturile slavone la tipăriturile românești cu caractere chirilice și apoi la cele scrise cu grafie latină, pentru că ele au aparținut și s-au folosit în Biserica românilor. De altfel, cercetând bibliografia de specialitate, am remarcat multe studii de carte veche românească ce au titluri care – spunem noi – introduc forțat termenul de *românesc*, *românească*, *românești*, pentru că descriu tipărituri care nu au fost nici măcar tipărite de români, sau într-o tipografie de pe teritoriul geografic locuit de români.

Cele două volume completează seria de studii și cărți pe care autorul le-a elaborat de-a lungul carierei sale științifice. În primul volum, autorul surprinde și

¹ Florian Dudaș, *Vechile tipărituri românești din Țara Bihorului*, vol I, Timișoara, Editura de Vest, 2007, p. 7.

² *Ibidem*, p. 9.

³ *Ibidem*, p. 33.

încadrează cronologic 128 de titluri și 1270 de exemplare de cărți vechi românești și slavone. Dintre acestea, foarte multe au însemnări făcute de diferiți preoți ori cărturari, care îmbogățesc considerabil istoria cărții vechi, făcând legătura cu circulația ei, dar și cu evenimentele politice, religioase sau sociale despre care cartea a rămas astăzi singurul martor. Un exemplu în acest sens îl oferă însemnarea de pe exemplarul de la Voievozi a *Cazaniei lui Varlaam – Carte românească de învățătură*, Iași, 1643, fila 218: „Scris-am eu, Popa Lup din varmeghia Sătmariului, [din] sat(ul) pre nume Țicău, în anul 1774, luna iunie 27, la [sărbătoarea] Sf[ântului] Mare Mucenic Pantelimon, în zilele Craiesii Maria [Tereza]”¹. Pentru acest titlu, autorul a identificat și inclus în paginile cărții sale 39 de exemplare, păstrate în Bihor sau care l-au tranzitat în secolele trecute.

Pe lângă bogăția de informație documentară, remarcăm și câteva inadvertențe de metodologie științifică. Autorul omite prezentarea întregii bibliografii la începutul cărții, citând diferite surse pe care le descoperim doar în paginile cărții. Un asemenea exemplu îl reprezintă studiile și cărțile de specialitate care sunt comentate la aparatul critic (vezi volumul I, p. 157). Apoi, menționează la numeroase exemplare cercetate „depozit PCN” (Patrimoniu Cultural Național), mai ales la Oradea și la Beiuș, fără a menționa și instituția care are un astfel de depozit. Totuși, autorul a menționat, în „Cuvânt înainte” la primul volum că „și cărțile cercetate de noi în ultimele trei decenii și-au schimbat locul de păstrare. Cele din parohii au fost adunate, pentru o mai bună ocrotire, în depozite zonale, organizate în fiecare județ, în cadrul eparhiilor ortodoxe. Pentru Bihor există trei asemenea depozite la Oradea, Beiuș și Tinca”. Locația este necunoscută pentru noi, din moment ce autorul nu oferă locațiile instituțiilor unde a cercetat aceste exemplare, așa cum localizează foarte bine alte exemplare în Biblioteca Episcopiei Ortodoxe Române din Oradea, *Fondul de Carte Veche*, unde dă și cota (CV 637), sau în depozitul de carte veche din cadrul Muzeului Țării Crișurilor din Oradea (vezi vol. I, poziția 169, p. 162).

În loc de concluzie, considerăm că lucrarea domnului Florian Dudaș creionează un demers amplu și abundent, cu informații documentare și bibliofile. Ea se recomandă cititorilor avizați, pentru că surprinde tipăriturile vechi care au reprezentat semne de cultură ale românilor din teritoriul Bihorului istoric.

Silviu-Iulian Sana

Ana Dumitran, *Poarta cerului*, cu un studiu introductiv de preot Jan Nicolae, Alba Iulia, Editura Altip, 2007, 495 p.

Reflecția asupra fenomenului morții a constituit dintotdeauna un important punct de referință pentru societatea umană. În nici un caz foarte reconfortant, de fiecare dată foarte actual și violentând integritatea ființei umane, moartea s-a impus ca obiect de studiu în toate civilizațiile care au lăsat o urmă în istorie. În aproape toate cazurile, moartea a fost sinonimul trecerii într-o altă realitate, într-un *dincolo* etern, trecerea având imperativă nevoie de o *poartă*, care este de fapt moartea însăși. Deși, poate, atitudinea pe care o suscită *imago mortis* este mai degrabă aceea de încremenire, de amuțire, totuși realitatea ne spune că durerea pricinuită de moartea celui drag (rudă,

¹ *Ibidem*, p. 77.